

EEN INVASIE VAN GELE HAARKWALLEN, *CYANEA CAPILLATA* (L.).

G. RAPPÉ

De kwallen die aan onze kust voorkomen vormen een eerder bescheiden groepje van slechts enkele soorten die bovendien meestal gemakkelijk uit elkaar te houden zijn. Wij hebben de Oorkwal *Aurelia aurita* (L., 1746) en de Blauwe Haarkwal *Cyanea lamarckii* Péron & Lesueur, 1809, die voornamelijk in het late voorjaar en de voorzomer verschijnen, en de Kompaskwal *Chrysaora hyoscella* (L., 1766) en de Zeepaddestoel *Rhizostoma octopus* (L., 1788), die bij ons meer van de nazomer en de herfst houden.

Er is echter nog een vijfde, minder algemene soort, waarvan het voorkomen in Belgische wateren nooit echt duidelijk is aangetoond: de Gele Haarkwal *Cyanea capillata* (L., 1746). Eigenlijk zouden wij met evenveel recht kunnen het omgekeerde beweren, dat de Blauwe Haarkwal niet is aangetoond. Leloup (1952) vermeldt namelijk als enige haarkwal in zijn werk over de Belgische holtedieren precies *Cyanea capillata* (L.). Als hij bij de beschrijving van het dier ondermeer blauw als kleur aangeeft, is het duidelijk dat Leloup tot die auteurs behoort die beide namen synonymiseren onder de wetenschappelijke naam *C. capillata*. Hoogstens wordt de blauwe vorm dan als var. *lamarcki* onderscheiden.

Vooralsinds het standaardwerk van Russell (1974) worden de haarkwallen echter als twee soorten behandeld. Russell geeft ook een overzicht van de belangrijkste discriminerende kenmerken. Ondanks de suggestieve nederlandse namen heeft de kleur hierin niet het laatste woord. Van de Blauwe haarkwal bestaan ook geelachtige individuen, terwijl de Gele kleurloos kan zijn, of baksteenrood. Een overzicht van de belangrijkste kenmerken vindt u in de tabel.

De meeste van deze kenmerken zijn slechts te zien aan de onderzijde van de kwal. De maximale grootte heeft betrekking op de diameter van de schijf. Aangespoelde exemplaren met wijd uitgespreide mondarmen en tentakels lijken daarom groter dan ze zijn. De bovenzijde van de Blauwe haarkwal vertoont dikwijls kleine wratten (kleine groepjes netelcellen). De kringspierplooiën lopen bij de Blauwe haarkwal over de radiale septa (tussenschotten) door, bij de Gele worden ze door de septa onderbroken. Eigen ervaring leert echter dat dit niet altijd even duidelijk is. Deze

	<i>C. capillata</i>	<i>C. lamarckii</i>
gemiddeld aantal tentakels per groep (er zijn acht dergelijke groepen langs de rand)	70-150 of meer	40-60
aantal kringspierplooien tussen de radiale septa	13-15	16-20
putjes (uitgroeiingen van de darmholte) in de kringspier- en radiale spierplooien	aanwezig	afwezig of zeer weinig
kleur	kleurloos, okergeel tot roodbruin	bleekgeel tot blauw
maximale grootte (West-Europa)	30-50 (100) cm	6-15 (30) cm

Tabel met de belangrijkste specifieke kenmerken van de Gele en de Blauwe haarkwal (naar Russell, 1974).
(Zie ook de opmerkingen in de tekst).

opmerking geldt trouwens voor de meeste kenmerken. Slechts een combinatie van kenmerken kan absolute zekerheid geven.

Ook de verspreiding van de soorten verschilt. De Blauwe haarkwal is een gematigd boreale soort. Ze komt voor langs alle Britse kusten, de gehele Noordzee, het Kanaal tot -regelmatig?- in de Golf van Biskaje. Bij ons wordt ze jaarlijks gevonden. De Gele haarkwal is een boreale soort. Ze heeft een circumpolaire verspreiding en komt zuidelijk o.a. tot in de Ierse Zee en het centrale deel van de Noordzee voor. Ze ontbreekt in het Kanaal (Teissier, 1965; Russell, 1974; Glaçon, 1977).

In Nederland vestigde van der Baan (1976a, 1976b) de aandacht op de soort. Van het tijdvak 1976-1986 vond ik in het Zeepaard meldingen uit 1976, 1979, 1980, 1981 en 1986. Steeds ging het om één of enkele exemplaren, dus beslist geen algemene soort.

Hoe is nu de situatie bij ons? Vorige zomer, 1986, werd de soort op tal van plaatsen en over een lange periode gevonden zodat we gerust van een invasie mogen gewagen.

26.VI: Groede (Zeeuws-Vlaanderen), 1 ex (diam. 35 cm), G. Rappé.

28.VI: Lombardsijde, 5 haarkwal spec., 14 Gele, E. Dumoulin & G. Rappé.

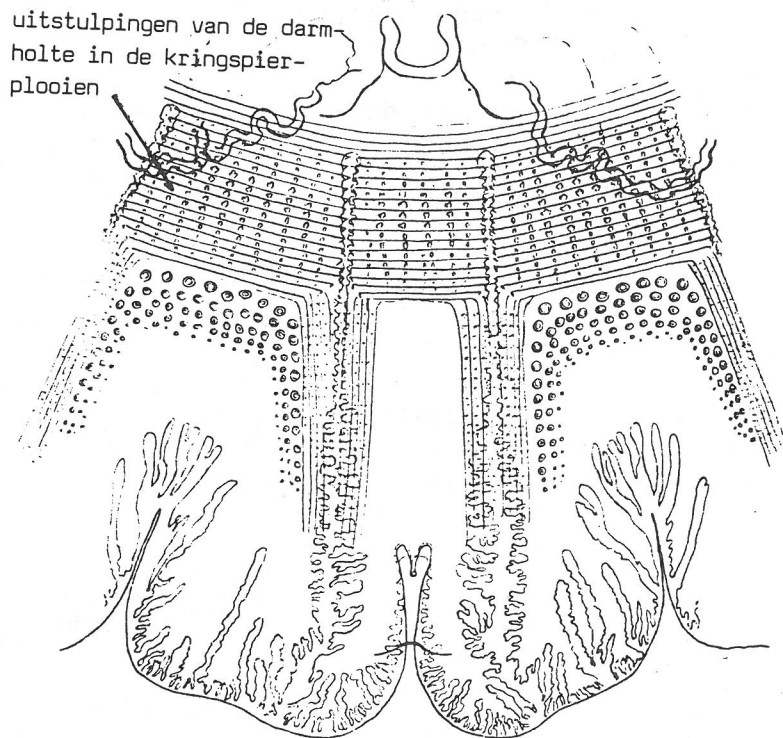
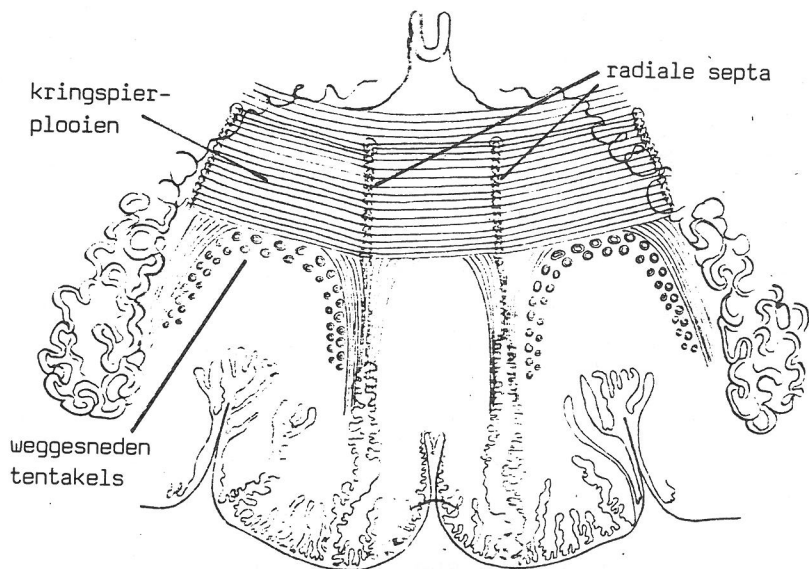
eind VI: Westende, grote haarkwallen algemeen, mond.med. B. De Vlieger (Gent).

4.VII: Westende-St Laureins, 10-tal (diam. tot 35 cm), R. Laleman & F. Kerckhof.

27.VII: Oostende-Halve Maan, 1 ex., F. Kerckhof.

3.VIII: De Panne, 2 exx., G. Rappé.

15.VIII: Oostende-Halve Maan, 1 ex. (diam. 50 cm), F. Kerckhof.

Onderzijde van *Cyanea lamarckii* (boven) en *C. capillata* (onder). Tentakels en mondlappen niet getekend; de kronkelige structuren zijn de gonaden. (naar Russell, 1974)

c15.VIII: Heist, 1 grote haarkwal, C. d'Udekem d'Acoz.

21.VIII: enkele km west van Nieuwesluis (Zeeuws-Vl), idem, C. d'Udekem d'Acoz.

22.VIII: De Haan-Vosseslag, 1 ex., G. Rappé.

Uit het NHA doken slechts enkele vroegere waarnemingen op. Op 20.VII.1982 1 ex. te Raversijde (diam. 20 cm), op 23.VII.1983 twee grote, niet al te verse exx. en op 4.VIII.1983 1 ex. (diam. 20 cm) te Oostende-Halve Maan (alle van F. Kerckhof). Oudere gegevens zijn moeilijker te controleren. Zo vond ik in één van mijn oude notaboeken een vermelding van 24.VII.1976 te Duinbergen: "blauwe en rode haarkwal, kompaskwal, oorkwal,...". in het licht van de waarnemingen in Nederland in 1976 kan het hier wel eens om *C. capillata* gaan. In het algemeen zullen grote roodachtige haarkwallen wel tot deze soort behoren. Waarom schreef ik trouwens "rode" en niet "gele" haarkwal? Zo herinnert Francis Kerckhof zich uit de periode 1965-1970 soms massale strandingen van grote exemplaren (diam. soms meer dan 50 cm), vooral in de grote vakantie. Mijn moeder vertelde me dat ze ooit als kind (in de dertiger jaren) in zo'n grote kwal getrappeld had. Heerlijk was dat, met de blote voeten in die zachte massa dansen. 's Nachts kon ze niet slapen van de branderige jeuk! Haarkwallen zijn namelijk kwalijke gasten als het op netelen aankomt. En van beide soorten is de Gele haarkwal de beruchtste.

Zoals de gegevens nu voorliggen, lijken ze ook een seizoenaal patroon te vertonen. De Blauwe haarkwal wordt vanaf eind mei en vooral in juni waargenomen, de Gele vooral in de vakantiemaanden juli en augustus. Als dat inderdaad zo is, dan zouden de kwallen die op bepaalde dagen de badgasten uit de zee houden zeer waarschijnlijk Gele haarkwallen zijn. Dit verschijnsel is niet zo zeldzaam. Alle 2-3 zomers zijn er wel enkele ongezellige dagen om te baden. Dan stel ik me wel de vraag waarom de kwallen zelf niet méér opgemerkt worden, vermits het toch om een grote soort gaat. Als ze in de branding aanwezig zijn, moeten er toch ook enkele aanspoelen. Of komt de Blauwe meer in de zomermaanden voor dan we vermoeden? Misschien komt de Gele ook al in juni voor, maar zijn ze dan nog niet opvallend groter dan de Blauwe. Of zijn de Gele later omdat ze van verder komen?

In Nederland werd de Gele haarkwal in 1976 o.a. waargenomen op 25. V (diam. ca 14 cm) en op 2.VI (diam. 30 cm). Om hun grootte werden invasies van netelende kwallen op 8.VII.1971 en begin VIII.1963

in Nederland ook op rekening van deze soort geschreven. Een andere indruk die de Gele haarkwallen bij ons geven is het feit dat ze er zelden erg vers uitzien. Heeft dit weer te maken met het feit dat ze van ver komen en onderweg erg geleden hebben? Misschien is het een valse indruk en is hun mesogloea gewoon minder stevig dan dat van hun blauwe broertje. Of ze worden door hun grootte gemakkelijker beschadigd.

Meer vragen dan antwoorden dus. Om een aantal vragen te kunnen beantwoorden zou ik een klein onderzoekje willen voorstellen. Het is even eenvoudig als efficiënt: noteer alle wallen die u tijdens de zomermaanden ontmoet. Om optimaal bruikbaar te zijn zouden de waarnemers volgende gegevens moeten noteren: soort, plaats, datum, totaal aantal, totale afgezochte afstand (m), diameter van de schijf (cm). Bij de soms erg talrijke oorkwallen kan volstaan worden met een gemiddelde grootte en eventueel vermelding van kleinste en grootste waarde. Let ook eens op de commensale Kwalvlo *Hyperia galba* (Montagu). Zo zullen we wellicht een beter inzicht krijgen in het seizoensale voorkomen en de levenscyclus van deze diergroep langs onze kust. Wanneer verschijnen ze? Hoe groot zijn ze bij het begin van het seizoen en op het einde? Wanneer verdwijnen ze?... Veel mooie resultaten zijn slechts te bereiken na het inzamelen van massa's gegevens. Elk gegeven is waardevol, als stukje in de puzzel. Vandaar de belangrijke taak die het NHA binnen de Strandwerkgroep vervult.

Literatuur

- Baan, S.M. van der, 1976a. Gele of blauwe haarkwallen. Zeepaard, 36(3): 45-48.
- Baan, S.M. van der, 1976b. De gele haarkwal aan de Nederlandse kust. Zeepaard, 36(4): 58-60.
- Glaçon, R., 1977. Faune et Flore du Littoral du Pas-de-Calais et de la Manche Orientale. 51 pp. Wimereux.
- Leloup, E., 1952. Faune de Belgique. Coelentérés. 283 pp. Patri-moine Inst.r.Sc.nat.Belgique, Bruxelles.
- Russell, F., 1974. Medusae of the British Isles.II. Pelagic Scyphozoa. Cambridge University Press.
- Teissier, G., 1965. Inventaire de la faune Marine de Roscoff. Cnidaires-Cténares. 64 pp. Roscoff.